

STUDENTŲ VERSLUMO IR KŪRYBIŠKUMO UGDYMAS VILNIAUS KOLEGIJOS EKONOMIKOS FAKULTETE

Romantė Bučienė, Erstida Ulvidienė, Sigita Valentukevičienė

Vilniaus kolegija

Anotacija. Kūrybiškumas, iniciatyvumas ir verslumas padeda jauniems žmonėms ugdytis pajėgumą kūrybiškai mąstyti ir diegti naujoves, imtis iniciatyvos, būti lankstiems ir savarankiškiems bei vadovauti projektams ir siekti rezultatų, greičiau prisitaikyti prie kintančio pasaulio. Europos Sąjungos šalyse pripažįstama kūrybiškumo, inovacijų ir verslumo simbiozės svarba. Įgyvendinant Vilniaus kolegijos taikomosios mokslo ir meno veiklos 2014–2016 metų programą yra vykdomas studentų verslumo ir kūrybiškumo tyrimas, kurio tikslas – sužinoti ir įvertinti studentų požiūrį į analitinio mąstymo, savarankiškumo, verslumo bei kūrybiškumo ugdymo svarbą ir problemas, atskleisti motyvaciją užsiimti verslu. Straipsnyje apibrėžtos verslumo ir kūrybiškumo sampratos bei išnagrinėti verslumo ir kūrybiškumo ugdymo aspektai atlikus studentų apklausą Ekonomikos fakultete.

Raktiniai žodžiai: verslumas, kūrybiškumas, nekasdieniai įgūdžiai, verslumo ir kūrybiškumo ugdymas.

Įvadas

Temos aktualumas ir problema. Kintanti verslo aplinka keičia ir visuomenės gyvenimo būdą, įpročius, vertybes, individo santykį su savimi ir pasauliu. Šiuolaikinis žmogus turi būti iniciatyvus, kūrybiškas, komunikabilus, pareigingas, atsakingas, imlus naujovėms, puikiai mokėti užsienio kalbų, turėti gerų informacinių ir komunikacinių technologijų valdymo įgūdžių. Verslumo skatinimo politika neatsiejama susijusi su mažosiomis ir vidutinėmis įmonėmis (MVĮ) – gyvybiškai svarbios Europos ekonomikos dalies, kuriai tenka daugiau kaip 99 proc. Europos verslo, poreikiais. MVĮ prisideda prie naujovių kūrimo, užtikrina darbo rinkos lankstumą, kuria naujas darbo vietas, taip pat yra konkurencingumo šaltinis. 2020 metais beveik trys ketvirtadaliai darbų bus susiję su paslaugų sektoriumi, ypač verslo paslaugų (pvz., IT, draudimu ar konsultacijomis), kur būtina nekasdienėms užduotims spręsti reikalingų įgūdžių poreikis. Darbdaviai vis dažniau pageidauja transversalių kompetencijų: nekasdinių įgūdžių, problemų sprendimo, gebėjimo organizuoti savo darbą ir bendravimo. Išradinimo, novatoriškumo ir kūrybiškumo, verslumo puoselėjimas yra strateginis visų švietimo institucijų tikslas.

Tyrimo tikslas – sužinoti ir įvertinti studentų požiūrį į verslumo bei kūrybiškumo ugdymo svarbą ir problemas.

Tyrimo uždaviniai – identifikuoti verslumo ir kūrybiškumo sąvokas, apibrėžti verslumo ir kūrybiškumo ugdymo svarbą, apibendrinti atliktos studentų apklausos Ekonomikos fakultete rezultatus.

Tyrimo metodai – su verslumu ir kūrybiškumu susijusios mokslinės literatūros apžvalga, apklausa raštu, gautų duomenų sisteminimas, analizė ir apibendrinimas.

Verslumo ir kūrybiškumo samprata

Verslumas gali būti apibrėžiamas kaip iniciatyvą, organizuotumą, riziką apimantis elgesys, kaip pridėtinės vertės kūrimo procesas, kaip galimybių ieškojimas ir panaudojimas, naujovių kūrimas. Verslumo sąvoka kildinama iš prancūzų kalbos žodžio *entrepreneur* ir anglų kalbos žodžio *entrepreneurship*, kuris siejamas su mokėjimu iš naujo atrasti galimybių, išreikšti save ir kurti ekonominę arba socialinę vertę. Verslumo sąvoką pirmasis apibrėžė J. B. Sėjus teigdamas, kad „verslininkas, siekdamas našumo, naudoja ekonominius išteklius ir sukuria pridėtinę vertę“. Verslumo sampratą ekonominėje literatūroje nagrinėjo šie autoriai: Schumpeteris, 1934; Druckeris, 1985, 2007; Schultzas, 1988; Baumolis, 1990; Lydeka, 1999; Boettke ir Coyne, 2003; Jasinavičius, 2007; Kučinskienė, 2006; verslininko savybes - Chigunta, 2002.

Autorius	Samprata
Schumpeteris, 1934, p.61-62	Verslumas – spontaniška, impulsyvi individo veikla, kūrybos ir naujovių siekimo procesas.
Druckeris, 1985, p. 16	Verslumas – reagavimas į pokyčius ir atsiradusių naujų galimybių išnaudojimas.
Chigunta, 2002, p. 35	Verslumas – tai praktinis tam tikrų savybių taikymas (tokių, kaip: iniciatyvumas, inovatyvumas, kūrybiškumas, rizikos prisiėmimas), kartu pasitelkiant atitinkamus įgūdžius, reikalingus sėkmei tam tikroje aplinkoje bei kultūroje užtikrinti.
Baumolis, 1990, p. 893–921	Verslumas – tai darbo kultūra ir vertybės, valdymo tradicijos.
Schultzas, 1980, p. 437–448.	Verslumas – tai žmogiškasis kapitalas – išsilavinimas, patirtis, įgūdžiai, sveikata, kuris yra svarbiausias, siekiant ekonominės pažangos.
Lydeka, 1996, p. 137–146.	Verslumas – tai įgimtos ir įgytos žmogaus savybės, leidžiančios jam novatoriškai mąstyti ir aktyviai bei rizikingai veikti.
Boettke ir Coyne, 2003, p. 67–88.	Verslumas – ekonomikos augimo katalizatorius. Ekonomikos plėtra skatina verslininkų veiksmus.
Jasinavičius, 2007, p.28	Verslumas – tai gebėjimas turimus žmogiškuosius ir materialiuosius išteklius efektyviai paversti paklausia ir vertinga kitiems žmonėms produkcija.
Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl „Kūrybiškumo ir verslumo. Priemonės krizei įveikti“, 2010, p.11	Verslumas vertinamas kaip naujovių, investicijų ir pokyčių varomoji jėga ir todėl atlieka lemiamą vaidmenį įveikiant dabartinę ekonomikos krizę.

Verslumas yra nagrinėjamas siaurąja ir plačiąja prasme. Verslumas siaurąja prasme suprantamas kaip mokėjimas sukurti pridėtinę ekonominę vertę, tai mokėjimas uždirbti pinigus, pritraukti investicijų ir savo veikla sudominti potencialius paslaugos ar prekės vartotojus. Verslumas plačiąja prasme apima mokėjimą ir gebėjimą kurti ne tik ekonominę, bet ir socialinę vertę. Verslumas – įgimtos ir įgytos žmogaus savybės. Tai yra: tikėjimas savo sėkme ir užsibrėžtų tikslų siekimas (žiūrėjimas į ateitį, atkaklumas, optimizmas, siekimas įvykdyti užduotis, energingumas, pasitikėjimas savimi, atsidavimas darbui); noras būti nepriklausomam (savo nuomonės turėjimas, gebėjimas pačiam priimti sprendimus, mokėjimas dirbti savarankiškai, netradicinių sprendimų pomėgis); kūrybiškumas (gebėjimas formuluoti naujas idėjas, išradingumas, smalsumas, naujovių ir permainų pomėgis); apskaičiuota rizika (gebėjimas dirbti ir priimti sprendimus, savo galimybių įvertinimas užsibrėžiant sunkius, bet pasiekiamus tikslus); veržlumas ir ryžtingumas (gebėjimas pasinaudoti gyvenimo duotomis galimybėmis, tikėjimas, kad pats esi savo likimo kalvis).

Kūrybiškumo (angl. *creativity*) sampratos analizė trunka daugiau negu pusę šimtmečio ir įvairios teorijos pabrėžia skirtingus kūrybiškumo aspektus. Mokslinėje literatūroje vartojamos dvi panašios sąvokos: „kūrybiškumas“ ir „kūrybingumas“. Pirmoji sąvoka dažniau vartojama, kai kalbama apie žmogaus ar daikto savybes, o antroji daugiau siejama su žmogaus gebėjimais. Tradiciškai kūrybiškumas siejamas ne tik su menais ir kultūra apskritai, tačiau ir su išradimais, kurie priklauso mokslinių tyrimų sričiai, pramonė, gamyba, komercija, organizacijų vadyba. Ta-

čiau šiandien šie terminai vartojami įvairiai: kūrybiškumas būdingas ne vien meno ar literatūros kūrėjams, bet ir verslininkams, vadybininkams; kuriems keliami lankstumo, savarankiškumo, prisitaikymo bei iniciatyvumo reikalavimai.

Autorius	Samprata
Amabile, 1990, p.61-91	Produktas ar tam tikra išraiška vertinami kaip kūrybiški, jeigu (a) jie yra nauji, tinkami, naudingi, teisingi arba tai yra vertinga esamos užduoties išraiška ir jeigu (b) užduotis yra euristinė, o ne algoritminė.
Grudžinskytė, Norvilienė, Grudžinskienė, 2009, p.95-104	Kūrybiškumas – tai sugebėjimas savarankiškai, nestereotipiškai mąstyti, kelti naujas idėjas, greitai orientuotis probleminėse situacijose bei rasti tinkamus netipiškus sprendimus. Tai asmenybės raiška, per kurią asmenybė stiprina savo jausmus, spartina brendimą.
Jovaiša, 2007, p.127	Kūrybiškumas – tai asmenybės savybių kompleksas, leidžiantis produktyviu darbu pasiekti originalių, visuomeniškai reikšmingų, kokybiškai naujų veiklos rezultatų.
Barevičiūtė, 2014, p.28	Kūrybiškumas veikia sietinas su nestandartiniu mąstymu, netikėtų sprendimų priėmimu, netradicinių idėjų generavimu ir pan. – tai veikia susiję ne su kokiais nors gabumais ar gebėjimais, kurie gali būti kaip nors ugdomi ar lavinami.
Beresnevičius, 2010, p.22	Kūrybiškumas – tai asmenybės savybių kompleksas, kurį sudaro kūrybinio mąstymo gebėjimai (Gebėjimų blokas), interesas mokslui arba menui, vertybinės orientacijos (Asmenybės kryptingumo blokas), psichologinė savijauta mokantis, dirbant, kūrybos ir savišvietos poreikiai, valia savarankiškai dirbti (Aktyvumo blokas), savivertė ir kūrybos prasmės suvokimas (Būdo blokas), leidžiantis produktyviu darbu pasiekti originalių, visuomeniškai reikšmingų, kokybiškai naujų veiklos rezultatų.
Psichologijos žodynas, 1993, p.102	Kūrybiškumas – tai sugebėjimas kelti naujas idėjas, mąstyti savarankiškai, nestereotipiškai, greitai orientuotis probleminėse situacijose, lengvai rasti netipiškus sprendimus.
Lietuvos inovacijų plėtros 2014–2020 m. programa, 2013, p.3	Kūrybiškumas – asmenybės savybių, leidžiančių produktyviu darbu pasiekti originalių, visuomeniškai reikšmingų, kokybiškai naujų veiklos rezultatų, kompleksas; tai proto (mentalinis) ir socialinis procesas, apimantis naujų idėjų ir koncepcijų arba naujų ryšių ir sąveikų tarp žinomų idėjų ir koncepcijų atradimą.

„Kūrybiškumo enciklopedijoje“ yra išskiriamos tokios kūrybiškumo rūšys: ekspresyvusis spontaniškumas – laisvas idėjų kūrimas nesirūpinant jų naudingumu; techninis kūrybiškumas – atlikimo meistriškumu grįstas kūrybiškumas; išradimų kūrybiškumas – naujoviškas žinomų dalykų pritaikymas; inovacinis kūrybiškumas – žinomų principų praplėtimas; atradimų kūrybiškumas – naujų principų siūlymas. Kūryba gali būti suprantama kaip improvizavimas, taip pat – kaip produkto kūrimas įvairiose srityse: mene, išradyboje ir inžinerijoje, moksle, vadyboje ir versle, kasdieniame gyvenime.

Verslumo ir kūrybiškumo ugdymas

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto dokumente „Kūrybiškumas ir verslumas. Prieinamos krizei įveikti“ (CES) pažymima kūrybiškumo ir verslumo svarba kuriant pridėtinę vertę. Didžiausias dėmesys turi būti skiriamas investicijoms į žmogiškuosius išteklius ir inovacijoms stiprinant ir skatinant pasitikėjimą savo jėgomis. Verslumas yra „žmogaus sugebėjimas idėjas paversti veiksmais“, todėl nederėtų nuvertinti arba ignoruoti jo teikiamos naudos visuomenei. Plačiąja prasme verslumas apima: kūrybiškumą, inovacijas ir pasirėngimą rizikuoti, gebėjimą tikslingai planuoti ir valdyti projektus, paramą kasdieniame gyvenime namie ir visuomenėje, darbuotojus, suvokiančius su jų darbu susijusias aplinkybes, gebėjimą išnaudoti galimybes. Verslumo skatinimo pagrindas

– verslumo ugdymas, kuris Europos Komisijoje deklaruojamas kaip: kūrybingumo, iniciatyvos, savarankiškumo ugdymas; ankstyvas ryšys su verslo pasauliu; žinojimas apie galimybę siekti karjeros, dirbant savarankiškai; mokymasis dirbant; mokymai kaip pradėti verslą; verslo idėjų rėmimas. Vienas iš verslumo ugdymo tikslų yra suformuoti asmenybės „žmogiškąjį kapitalą“, įgalinantį asmenybę tapti ir nuolat būti reikalingu ir vertinamu visuomenės nariu bei sudaryti pagrindą jai gyventi laisvą ir laimingą gyvenimą. Anot L. Gegieckienės (2009), verslumas turėtų būti ugdomas ne tik ekonomikos srityje, bet visose grandyse – verslumo gebėjimai turėtų būti įgyjami mokantis visą gyvenimą. Remiantis Spinter tyrimais (2005), yra išskiriami tokie verslumo ugdymo keliai: šeima, švietimo sistema, verslo pasaulio atstovai, bendravimas ir bendradarbiavimas. Visus šiuos kelius jungia bendras tikslas – ugdyti sąmoningą asmenybę, gebančią atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas bei aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime, plėtoti jauno žmogaus socialines kompetencijas. Kūrybiškumo ugdymas nėra lengvas ar baigtinis procesas. Nėra tokios formulės, kuri leistų išugdyti kūrybišką asmenybę. Yra manoma, kad žmogus iš prigimties mąsto kūrybiškai, todėl gali plėtoti kūrybines galias, jei pats aktyviai veikia ir tyrinėja išgyvendamas sėkmes ir nesėkmes, ieškodamas būdų, kaip rasti teigiamą atsakymą. Taip skatinamas ne tik supančio pasaulio pažinimo, bet ir savęs pažinimo poreikis. Anot Linos Augienės (2004), aktyviųjų metodų taikymas

mokymąsi paverčia bendru visų besimokančiųjų reikalu. Bendromis jėgomis siekdami vieno tikslo, besimokantieji analizuoja, kaupia informaciją, kelia klausimus ir ieško atsakymų į juos bei sprendžia iškilusias problemas, todėl būtina sukurti tam tikras sąlygas, kurios leistų ugdyti kritinį mąstymą, o ne brukti savo mintis ar mąstyti už besimokančiuosius. Taigi mokymosi aplinka, materialinė bazė, vaizdinės priemonės turi padėti skatinti natūralų norą pažinti, tirti. Ugdant kritinį mąstymą, svarbiausia tai, kad besimokantysis privalo veikti pats. Ne primetama, bet pasirinkta veikla yra stipri paskata mokytis, pasitikėti savo jėgomis. Reikėtų skatinti reikšti savo mintis ir nuomones bei joms pritarti, sudaryti progų patikrinti naujas idėjas ir įgūdžius, skatinti abipusę sąveiką ir pakantumo bei abipusės pagarbos aplinką, keistis nuomonėmis ir modeliuoti, kaip pateikti idėjas, sukurti tokią aplinką, kad visi įsitrauktų į veiklą. Tai leidžia teigti, kad kūrybiškumo ugdymas paremtas ne tiek žinių perėmimu, kiek gebėjimu jomis naudotis. Kūrybiškumas yra nuoseklus darbas, kurį atlieka visi studijų proceso dalyviai pritaikydami

mi įgytas žinias, o mokomoji aplinka tarnauja tokio mąstymo ugdymui. Tik tada mokymasis tampa asmeniškumu, reikšmingu ir nuolatiniu.

Ekonomikos fakulteto studentų verslumo ir kūrybiškumo ugdymo tyrimas

Vilniaus kolegijos taikomosios mokslo ir meno veiklos 2014–2016 metų programoje yra numatytas studentų verslumo ir kūrybiškumo tyrimas. 2015 m. gegužės – birželio mėn. atlikta bandomoji Ekonomikos fakulteto studentų apklausa. Tyrime dalyvavo 166 pirmo–trečio kurso studentai, studijuojantys bankininkystę, buhalterinę apskaitą, draudimą ir investicijas bei verslo ekonomiką. Apklausa raštu leido įvertinti nagrinėjamos problemos mastą, aktualumą, išsiaiškinti respondentų nuomones bei požiūrius. Studentams buvo pateikta 18 uždarų ir atvirų klausimų, atsakymus į daugelį klausimų prašyta pateikti 5 balų skalėje: 5 balai – vertinama labai gerai, 1 balas – vertinama blogai.

3 lentelė. Studentų verslumo ugdymo svarbumo vertinimas

Kursas	Studentų skaičius, žm.	Penki		Keturi		Trys		Du		Vienas		Vertinimo vidurkis
		žm.	proc.	žm.	proc.	žm.	proc.	žm.	proc.	žm.	proc.	
I	74	37	50,00	27	36,49	10	13,51					4,36
II	38	23	60,53	13	34,21	2	5,26					4,55
III	54	17	31,48	24	44,44	10	18,52					3,91
Iš viso:	166	77	46,39	64	38,55	22	13,25					4,26

Apklausos rezultatai rodo, kad dauguma studentų (maždaug 85 proc.) mano, kad verslumą ugdyti svarbu arba labai svarbu. Nebuvo nei vieno studento, pasirinkusio mažiausius įvertinimo balus – 2 arba 1. Bendras vertinimo vidurkis yra aukštas – 4,26. Analizuojant atsakymus pagal kursus matyti, kad

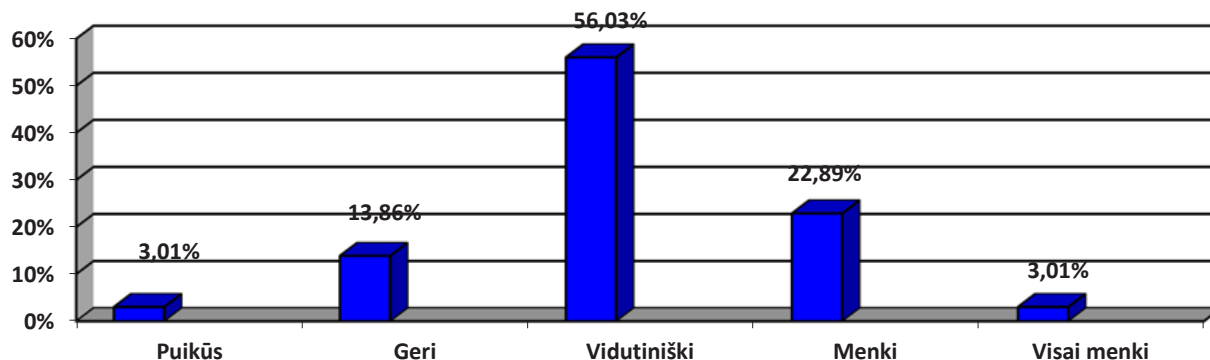
labiausiai verslumo ugdymo svarbumą akcentavo antro ir pirmo kurso studentai. Beveik du trečdaliai antro kurso studentų pasirinko aukščiausią vertinimą, t. y. nurodė, kad verslumą ugdyti labai svarbu. Tuo tarpu taip manančių trečio kurso studentų buvo tik trečdalis.

4 lentelė. Studentų verslumo patirties vertinimas

Kursas	Studentų skaičius, žm.	Turiu savo verslą (esu verslo dalininkas)		Padedu tėvų (senelių) versle		Tokios patirties neturiu	
		žm.	proc.	žm.	proc.	žm.	proc.
I	74	4	5,40	11	14,86	59	79,73
II	38	3	7,89	5	13,16	30	78,73
III	54	4	7,41	2	3,70	48	88,89
Iš viso:	166	11	6,63	18	10,84	137	82,53

Tyrimo rezultatai rodo, kad dauguma studentų neturi verslo kūrimo ir vadovavimo patirties. Daugiau kaip 82 proc. respondentų atsakė, kad jie nemėgino kurti verslo ir verslu neužsiima jų tėvai ir seneliai. Maždaug 7 proc. respondentų turi asmeninį verslą arba yra verslo dalininkai, o apie 11 proc. apklaustųjų nurodė, kad jie padeda šeimos versle. Studentai

dažniausiai teikia draudimo ar reklamos paslaugas, prekiauja internetu, gamina papuošalus, montuoja vaizdo filmukus, remontuoja automobilius. Du buhalterinės apskaitos specialybės trečio kurso studentai nurodė, kad jie tvarko įmonių buhalterinę apskaitą. Kai kurie studentai parašė trumpai: „prekyba“ arba „paslaugos“ ir neįvardijo konkrečios veiklos.

1 pav. Studentų nuomonės apie savo verslumo žinias ir gebėjimus pasiskirstymas

Iš 2 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad dauguma studentų (maždaug 82 proc.) savo verslumo žinias vertina vidutiniškai arba menkai. Tik mažiau kaip 17 proc. respondentų mano, kad jų žinios yra puikios arba geros. Reikia pastebėti, kad visų kursų respondentų nuomonė buvo labai panaši. Nei vieno kurso daugiau kaip 5 proc. apklaustųjų neatsakė, kad jų verslumo žinios ir gebėjimai yra puikūs. Apie 55–57 proc. kiekvieno kurso studentų atsakė, kad jų žinios yra vidutiniškos. Gai-

la, kad Lietuvoje nėra senų šeimos verslo tradicijų. Mažai jaunų žmonių verslumo žinias ir įgūdžius įgyja padėdami šeimos versle. Iš šeimos narių jaunimui būtų lengviausia išsiaiškinti, kaip vadovauti konkrečiam verslui, o atėjus laikui, jie galėtų verslą perimti ir pratęsti šeimos tradicijas. Pastebima, kad sėkmingiems verslininkams būdingi tam tikri asmenybės bruožai, todėl studentų buvo paprašyta įvertinti savo savybių, siejamų su verslumu, lygį.

5 lentelė. Studentų asmeninių savybių vertinimas

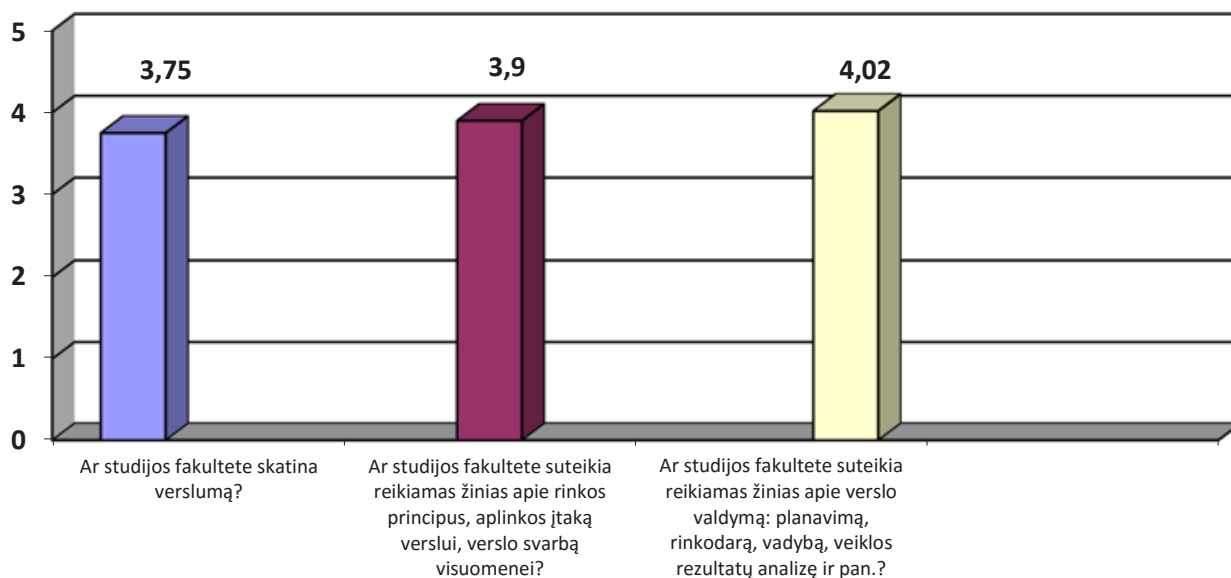
Eil. Nr.	Klausimai	Kursas			Vertinimo vidurkis
		I	II	III	
1.	Ar gebate atsakingai prisiimti riziką už savo sprendimus?	3,89	4,11	4,2	4,04
2.	Ar esate emociškai stabilus, sprendimus priimate vadovaudamiesi logika (ne jausmais)?	3,68	4,16	3,85	3,84
3.	Ar esate atviras naujovėms, lengvai prisitaikote prie pokyčių?	3,8	4,26	3,87	3,98
4.	Ar gebate planuoti ir organizuoti veiklą bei valdyti jos eigą?	3,74	3,79	3,7	3,74
5.	Ar gebate vadovauti kolektyvui, bendradarbiaudami siekti rezultato?	3,5	3,84	3,63	3,5
6.	Ar esate kūrybiškas, sugebate rasti teisingus sprendimus sudėtingose situacijose?	3,61	4,05	3,67	3,73
7.	Ar esate įžvalgus, gebate nuspėti ateities tendencijas?	3,28	3,71	3,41	3,42
8.	Ar esate komunikabilus ir nuoširdus, mokate pasinaudoti pažintimis?	4,18	4,39	3,94	4,15
9.	Kokia jūsų derybinė galia, ar gebate derybose pasiekti savo tikslų?	3,57	3,87	3,43	3,59
10.	Ar esate pasiryžęs mokytis ir dirbti net savaitgaliais ir per šventes nesitikėdamas greito rezultato?	3,51	3,76	3,48	3,56
11.	Ar žlugus verslui nepalūžtumėte ir vėl imtumėtės verslo?	3,18	3,71	3,37	3,26
12.	Ar tikite socialiai atsakingu verslu, verslininkų humaniškumu?	3,54	3,79	3,37	3,54

Aukščiausiai (vertinimo vidurkis – 4,15) studentai įvertino bendravimo gebėjimus. Studentams sunku užmegzti pažintis ir respondentai mano, kad šiomis pažintimis mokėtų pasinaudoti spręsdami verslo problemas. Aukštu balu (4,04) apklaustieji įvertino atsakingumą, gebėjimą prisiimti riziką už sprendimus. Tai gerai, nes gebėjimas prisitaikyti prie nuolatinės rizikos yra viena svarbiausių verslininko savybių. Taip pat studentai mano, kad jie

nesunkiai prisitaiko prie pokyčių, palaiko modernizavimo, inovacijų taikymo idėjas (3,98). Tyrimas atskleidė, kad žemiausiais balais studentai vertina savo gebėjimą nepalūžti, imtis kito verslo žlugus ankstesniajam (3,26). Tikriausia tokiu atsakymu nereikia stebėtis, nes dauguma studentų dar neturi verslo organizavimo patirties ir jiems sunku spręsti, ar jie išdrįstų pradėti naują verslą, jei sukurtą verslą išiktų nesėkmė, studentai pastebi, kad jiems sun-

ku nuspėti ateities tendencijas (3,42). Tačiau prognozuoti ateitį sunkiai sekasi ir labai patyrusiems verslininkams bei politikams. Net ir labai garsios korporacijos netenka rinkų ir yra priverstos užleisti lyderio poziciją veržlioms, geriau klientams įtikusioms įmonėms. Taip pat studentai gana kritiškai vertina savo gebėjimą vadovauti kolektyvui (3,5), mano, kad jiems trūksta gebėjimų derybose pasiekti savo tikslų (3,59). Ekonomikos fakulteto visų studijų programų studentai nuolat gilinasi į verslo pro-

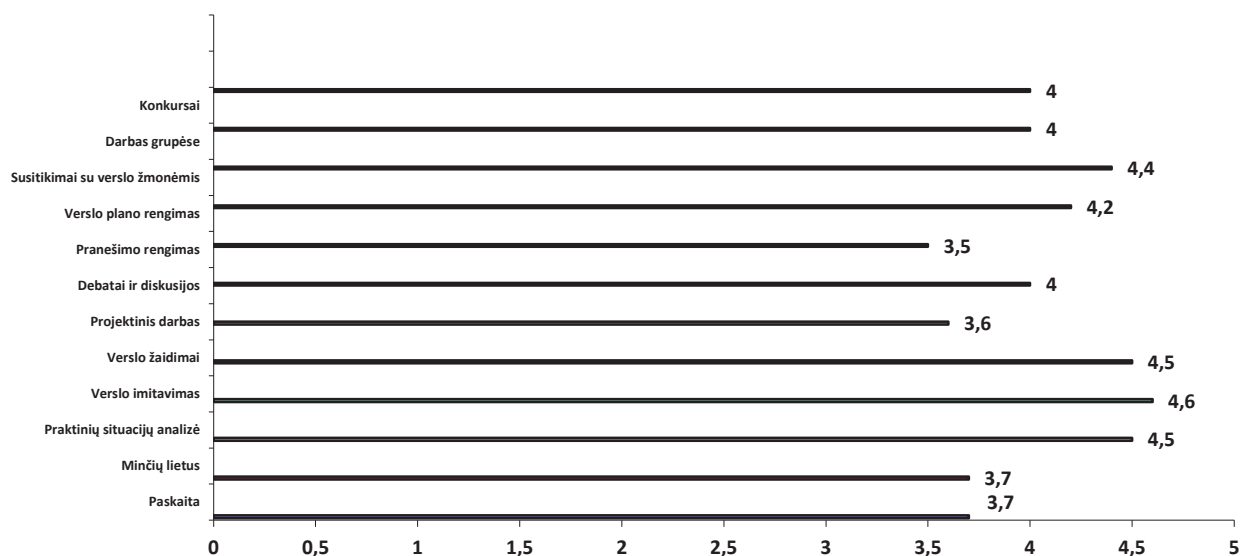
blemas. Atsižvelgdami į studijuojamą dalyką, studentai analizuoja verslą įvairiais aspektais. Todėl apklausos dalyviams buvo pateikti klausimai: „Ar studijos fakultete skatina verslumą?“, „Ar studijos fakultete suteikia reikiamų žinių apie rinkos principus, aplinkos įtaką verslui, verslo svarbą visuomenei?“, „Ar studijos fakultete suteikia reikiamų žinių apie verslo valdymą: planavimą, rinkodarą, vadybą, veiklos rezultatų analizę ir pan.?“

2 pav. Studentų nuomonės apie verslumo skatinimą ir su verslu susijusių dalykų dėstymą pasiskirstymas

Iš 3 paveikslu matyti, kad daugiausiai žinių studentai gauna apie verslo procesus: planavimą, vadybą, rinkodarą, buhalterinę apskaitą, valdymo apskaitą, finansinių rezultatų analizę ir pan. (vertinimo vidurkis – 4,02). Tai nestebina, nes šiuos studijų dalykus plačiau ar siauriau, atsižvelgiant į studijų programą, studijuoja dauguma studentų. Šioms temoms skiriama mažiau laiko negu visam studijų dalykui dėstyti, tikriausiai todėl atsakymo į šį klausimą vidutinis vertinimas yra mažesnis – 3,9. Verslumui skatinti fakultete studentai įvertino geriau negu vidutiniškai – 3,75. Ekonomikos fakultete verslumo skatinimui skiriamas didelis dėmesys: studentams suteikiamos reikalingos žinios (kaip verslą pradėti ir valdyti, supažindinama su verslo procesais ir pan.); ugdomi studentų įgūdžiai ir praktinė patirtis (rengiami verslo planai, mokomasi derybų meno, atliekama praktika verslo įmonėje ir kt.); ugdomi verslininkams būdingi asmenybės bruožai (aktyvumas, atkalumas, savarankiškumas, drąsa rizikuoti, kūrybiškumas, išradingumas, pilietiškumas, socialinė atsakomybė). Dažniausiai prie studentų verslumo žinių ir gebėjimų ugdymo prisidėjo šie studijų dalykai: Verslo ekonomika, Vadyba, Rinkodara, Makroekonomika, Ekonomikos teorija, Finansų rinkos, Inves-

ticijų ekonomika. Studijų procese taikomi įvairūs mokymo metodai: paskaitos, pratybos, praktinių situacijų analizė, debatai, projektai ir kt. Anketoje siekta išsiaiškinti įvairių metodų naudingumą verslumui ugdyti.

3 pav. Studentų nuomonės apie mokymo metodų naudingumą verslumui ugdyti pasiskirstymas

Tyrimo rezultatai leidžia konstatuoti, kad verslumo ugdymo požiūriu naudingiausias yra verslo imitavimas (vertinimo vidurkis – 4,6), praktinių verslo situacijų analizė (4,5) ir verslo žaidimai (4,5). Ugdat verslumą mažiausiai reikšmingas yra pranešimo rengimas (3,51).

Studijos yra efektyvesnės, kai atliekant naujas užduotis remiamasi jau turimomis žiniomis, įgū-

džiais ir patirtimi. Tarpdisciplinines užduotis atlikti sunkiau, tačiau jos lavina sisteminių mąstymą, skatina kūrybiškumą. Tokios užduotys ugdo supratimą, kad verslas susideda iš daugybės įvairiais ryšiais susijusių dalykų. Todėl atliekant tyrimą buvo klausama: „Ar fakultete atliekamos užduotys, kuriose svarbu apjungti įvairių dalykų, neformaliojo mokymosi žinias, įgūdžius ir kūrybiškai juos pritaikyti?“

6 lentelė. Kūrybinių užduočių taikymas

Kursas	Studentų skaičius, žm.	Penki		Keturi		Trys		Du		Vienas		Vertinimo vidurkis
		žm.	proc.	žm.	proc.	žm.	proc.	žm.	proc.	žm.	proc.	
I	74	11	14,86	31	41,89	26	35,14	6	8,11			3,64
II	38	13	34,21	12	31,58	12	31,58	1	2,63			3,97
III	54	6	11,11	28	51,85	19	35,19	1	1,85			3,72
Iš viso:	166	30	18,07	71	42,77	57	34,34	8	4,82			3,74

Apibendrinus tyrimo rezultatus matyti, kad skirtingų kursų studentų nuomonė tiriamuoju klausimu nedaug skiriasi. Visų kursų studentai nurodė, kad jie atlieka užduotis, kuriose reikia apjungti jau turimus gebėjimus ir anksčiau įgytas žinias. Anketa norėta išsiaiškinti, kokios užduotys studentams la-

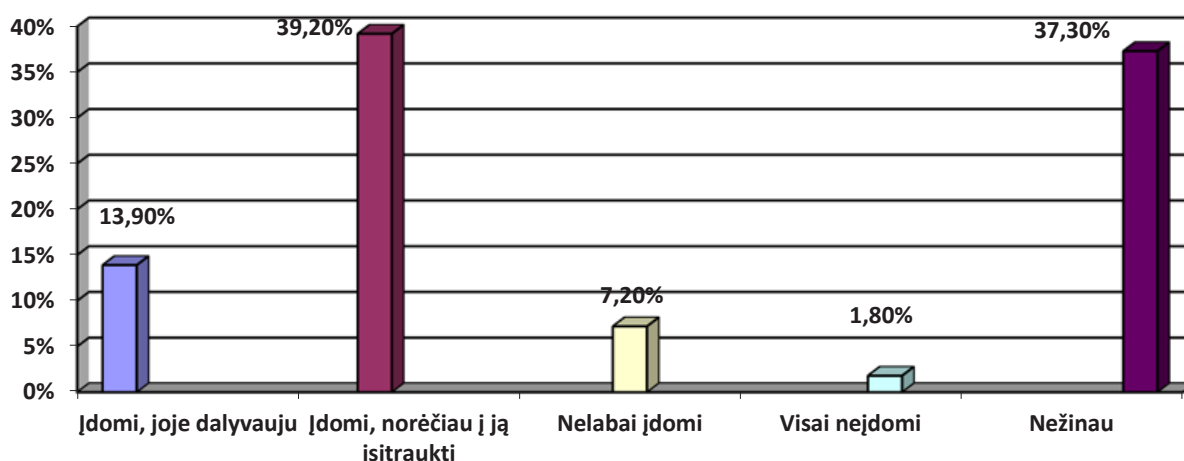
biau patinka: užduotys, kuriose pateikti visi tikslai pasiekti reikalingi duomenys, ar tos, kuriose reikia pačiam suformuluoti idėją, susirinkti informaciją ir pasirinkti būdus, kaip idėją įgyvendinti. Ekonomikos fakultete ypač skatinamas studentų savarankiškas darbas, tam sukurta konsultavimo sistema.

7 lentelė. Paprastų ir kūrybinių užduočių patrauklumas

Kursas	Studentų skaičius, žm.	Pateikti visi tikslai pasiekti reikalingi duomenys		Reikia pačiam suformuluoti idėją, surinkti reikiamą informaciją, numatyti būdus ir priemones idėjai įgyvendinti	
		žm.	proc.	žm.	proc.
I	74	48	64,86	26	35,14
II	38	18	47,37	18	47,37
III	54	28	51,85	23	42,59
Iš viso:	166	94	56,63	67	40,36

Vis dėlto didesnę dalis (maždaug 57 proc.) apklaustųjų mieliau atlieka užduotis, kuriose pateikta visa reikalinga informacija, papildomų duomenų pačiam susirasti nereikia. Tokios užduotys ypač patinka pirmakursiams. 75 proc. investicijų ir draudimo specialybės pirmo kurso studentų ir 74 proc. buhalterinės apskaitos pirmo kurso studentų pirmumą teikia tokioms užduotims. Nerimą kelia tai, kad net 90 proc. buhalterinės apskaitos trečio kurso studentų nurodė, kad jiems labiau patinka užduotys, kuriose visa informacija duota. Tik Verslo ekonomikos studijų programos studentai pirmumą teikia užduotims, kuriose patiems reikia rodyti iniciaty-

vą: sugalvoti verslo idėją, susirasti reikiamą informaciją ir nuspręsti, kokiomis priemonėmis ją įgyvendinti. Kiekviename kurse taip manančių verslo ekonomistų buvo maždaug 53 proc. Kolegijos studentai turi plačias galimybes ugdyti mokslinius ir meninius gebėjimus. Studentai kviečiami dalyvauti studentų atstovybės bei studentų mokslinės draugijos veiklose, jie gali dainuoti ar šokti keliuose ansambliuose, chore, savo gebėjimus plėtoti įvairiuose klubuose. Todėl buvo užduotas klausimas: „Ar Jums įdomi mokslo taikomoji, meno ar kitokia kūrybinė veikla?“

4 pav. Studentų nuomonės apie mokslo taikomosios, meno ir kitokios kūrybinės veiklos patrauklumą, pasiskirstymas

Iš 5 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad tik maža dalis studentų (maždaug 14 proc.) dalyvauja mokslinėje ar meninėje veikloje. Didžiausią dalį sudaro studentai, kurie šioje veikloje nedalyvauja, tačiau norėtų į ją įsitraukti (maždaug 39 proc.). Panaši dalis apklaustųjų (37 proc.) atsakė, kad nežino, ar jiems tokia veikla įdomi. Reikia pastebėti, kad skiriasi, pirmo, antro ir trečio kurso studentų atsakymai: kuo aukštesnis studijų kursas, tuo daugiau norinčių įsitraukti į mokslinę ar meninę veiklą, ir mažiau neapsisprendusių. Pirmakursių, pasirinkusių atsakymą „nežinau“, buvo maždaug 43 proc., antrakursių – 39 proc., o trečiakursių – 28 proc.

Galima daryti išvadą, kad pirmakursiai dažnai nežino, ko jie norėtų siekti, naujoje aplinkoje jaučiasi nedrąsiai, todėl yra nelabai aktyvūs. Susipažinę su aplinka, studentai ieško jų pomėgius atitinkančių veiklos sričių, bando parodyti savo gebėjimus. Šiandien, kai technologijos tobulėja ypač sparčiai ir globalizacija apėmė visą pasaulį, gebėjimas laisvai bendrauti užsienio kalbomis, kompiuterinis raštingumas, mokėjimas mokyti ir kiti bendrieji gebėjimai yra nemažiau svarbūs negu konkrečios žinios. Todėl aktualu sužinoti, ar studijos fakultete ugdo šias kompetencijas.

8 lentelė. Bendrųjų gebėjimų ugdymo vertinimas

Eil. Nr.	Bendrieji gebėjimai	Kursas			Vertinimo vidurkis
		I	II	III	
1.	Bendravimas valstybine kalba	4,01	4,03	4,22	4,08
2.	Bendravimas užsienio kalba	3,96	3,39	3,43	3,66
3.	Pagrindiniai gebėjimai mokslo ir technologijų srityse	3,72	3,53	3,61	3,64
4.	Mokėjimas mokyti	3,42	3,39	3,54	3,45
5.	Socialiniai ir politiniai gebėjimai	3,38	3,45	3,46	3,42
6.	Iniciatyvumas ir verslumas	3,69	3,92	3,65	3,73
7.	Kultūrinis sąmoningumas ir raiška	3,49	3,39	3,63	3,51

Tyrimo rezultatai rodo, kad sėkmingiausiai fakultete ugdomas bendravimas valstybine kalba (vertinimo vidurkis – 4,08), gana sėkmingai lavinamas verslumas ir kūrybiškumas (3,73) bei bendravimas užsienio kalba (3,66). Studentų nuomone, mažiausiai ugdomi socialiniai ir politiniai gebėjimai (3,42) ir gebėjimas mokytis (3,45). Tai neramina, nes mokymasis nuolat kintančiame pasaulyje trunka visą gyvenimą, o mokėjimas mokytis yra svarbiausias mokymosi veiksnys. Be to, mokėjimas mokytis yra pagrindinis gebėjimas, duodantis pra-

džią visiems kitiems gebėjimams lavinti.

Tiriant verslumo ir kūrybiškumo lavinimą, svarbu išsiaiškinti, ar studijų procese plačiai taikomos naujovės. Todėl studentams buvo užduotas klausimas: „Ar fakultete gana plačiai taikomos inovacijos: dėstomos įvairios taikomosios kompiuterinės programos, naudojamosi elektroninėmis duomenų bazėmis, keičiamasi patirtimi su mokslo, profesionalaus meno specialistais, taikomi nauji dėstymo metodai ir kt.“ Inovacijų taikymo lygį prašyta įvertinti pagal 5 balų skalę.

9 lentelė. Inovacijų taikymo studijų procese vertinimas

Kursas	Studentų skaičius, žm.	Penki		Keturi		Trys		Du		Vienas		Vertinimo vidurkis
		žm.	proc.	žm.	proc.	žm.	proc.	žm.	proc.	žm.	proc.	
I	74	11	14,86	32	43,24	21	28,38	10	13,52			3,59
II	38	7	18,42	13	34,21	15	39,47	3	7,90			3,63
III	54	4	7,41	34	62,96	14	25,93	2	3,70			3,74
Iš viso:	166	22	13,25	79	47,59	50	30,12	15	9,04			3,65

Apibendrinus tyrimo duomenis paaiškėjo, kad dauguma (maždaug 61 proc.) respondentų mano, jog fakultete inovacijos taikomos gana gerai. Apie 39 proc. respondentų fakultete taikomas naujoves vertina vidutiniškai, tačiau nebuvo nei vieno studento, kuris būtų atsakęs, kad naujovės fakultete netaikomos. Šie atsakymai tik patvirtina studentų pageidavimus: turėti daugiau verslo imitacinių žaidimų (ne tik „Kietą riešutą“), dažniau analizuoti konkrečias verslo situacijas, artimiau bendrauti su

sėkmingais verslininkais.

Daugiau kaip pusė (51 proc.) apklausoje dalyvavusių studentų mano, kad fakulteto kultūra skatina atvirą ir kūrybišką bendravimą ir tik 3 respondentai (2 proc.) nurodė, kad atvirai ir nuoširdžiai bendrauti neskatinama. Pastebėta, kad labiausiai nuoširdumą ir atvirumą jaučia trečio kurso studentai. Tyrimo anketoje studentų buvo klausama apie jų ketinimus kurti verslą po studijų baigimo.

10 lentelė. Studentų verslo kūrimo planai

Kursas	Studentų skaičius, žm.	Kursiu iš karto po studijų		Pirmiausia įgausiu patirties, vėliau kursiu		Tikriausiai nekursiu		Tikrai nekursiu		Nežinau	
		žm.	proc.	žm.	proc.	žm.	proc.	žm.	proc.	žm.	proc.
I	74	7	9,46	23	31,08	8	10,81	3	4,05	33	44,60
II	38	4	10,53	21	55,26	3	7,89	1	2,63	9	23,69
III	54	4	7,41	15	27,78	7	12,96	4	7,41	24	44,44
Iš viso:	166	15	9,04	59	35,54	18	10,84	8	4,82	66	39,76

Tyrimas parodė neblogus rezultatus, nes maždaug dešimtadalis (9 proc.) apklaustųjų planuoja kurti verslą iš karto po studijų, o trečdalis (36 proc.) pirmiausia norėtų įgauti patirties ir vėliau kurti savo verslą. Apie 5 proc. apklaustųjų atsakė, kad verslo tikrai nekurs, o maždaug 40 proc. respondentų nurodė, kad nežino, ar kurs verslą. Šiek tiek stebina trečio kurso studentų atsakymai. Iš jų, kaip turinčių daugiausia žinių ir patirties, tikėtasi didžiausio entuziazmo ir ryžto kurti savo verslą. Nors jų rezultatai nėra blogi, 35 proc. apklaustųjų planuoja turėti savo verslą, tačiau jie, lyginant su kitų kursų studentų atsakymais, labiausiai nenorėtų planuoti

kurti savo verslą. Anketoje buvo prašoma studentų pateikti siūlymų, kaip efektyviau ugdyti studentų verslumą ir kūrybiškumą. Visų kursų studentų siūlymai buvo gana panašūs: daugiau imitacinių verslo žaidimų ir konkursų, neužversti projektais; pateikti daugiau tikslios informacijos, kaip verslą pradėti, o ne kaip valdyti; daugiau papasakoti apie pradinio kapitalo surinkimo galimybes, rengti daugiau susitikimų su sėkmingais verslininkais, daugiau praktikos įmonėse, mažinti konkuravimą ir skatinti bendradarbiavimą tarp grupės narių; rengti kūrybines komandines užduotis; daugiau diskutuoti, leisti labiau atsiskleisti studentams.

Išvados

1. Verslumo samprata yra plačiai nagrinėjama mokslinėje literatūroje. Verslumas yra susijęs su žmogaus asmenine motyvacija ne tik rasti ir išnaudoti galimybes, bet ir sukurti naują pridėtinę vertę kūrybiškai plėtojant savo verslą. Verslumas apibūdinamas kaip pagrindinis ekonomikos augimo veiksnys, kaip žmonių aktyvios saviraiškos galimybė.
2. Tradicinė kūrybiškumo samprata siejama ne tik su menais ir kultūra apskritai, tačiau ir su išradimais, kurie priklauso mokslinių tyrimų sričiai, pramone, gamyba, komercija, organizacijų vadyba. Todėl kūrybiškumas būdingas ne vien meno ar literatūros kūrėjams, bet ir verslininkams, vadybininkams; bet kurios srities darbuotojui keliami lankstumo, savarankiškumo, prisitaikymo, iniciatyvumo reikalavimai.
3. Pagrindiniai verslumo ugdymo metodai – tai aktyvus šeimoms, švietimo sistemos, mokyklos ir vėliau aukštosios mokyklos, verslo atstovų bendravimas ir bendradarbiavimas. Verslumo ugdymui palankios aplinkos kūrimui reikalingi švietimo sistemos pokyčiai: sąmoningumo ugdymas, suteikiamų žinių kryptingumas, praktinis mokymas, kūrybiškumo skatinimas.
4. Apibendrinus Ekonomikos fakultete atlikto tyrimo rezultatus galima teigti, kad verslumo ugdymas studentams yra labai svarbu, nes dauguma studentų neturi verslo kūrimo ir vadovavimo patirties ir žinios apie verslo kūrimą yra vidutiniškos arba menkos. Aukščiausiais balais studentai įvertino savo bendravimo gebėjimus, mokėjimą pasinaudoti pažintimis sprendžiant verslo problemas, atsakingumą, gebėjimą prisiimti riziką už sprendimus. Tyrimo rezultatai parodė, kad fakultete verslumui skatinti skiriamas didelis dėmesys: studentams suteikiamos reikalingos verslui pradėti žinios, ugdomi studentų įgūdžiai ir praktinė patirtis, verslininkams būdingi asmenybės bruožai (aktyvumas, atkaklumas, savarankiškumas, drąsa rizikuoti, kūrybiškumas, išradingumas, pilietiškumas, socialinė atsakomybė). Didesnė dalis apklaustųjų atlieka užduotis, kuriose pateikta visa reikalinga informacija, papildomų duomenų pačiam susirasti nereikia, o kūrybiškiausi yra Verslo ekonomikos studijų programos studentai, kuriems patinka užduotys, kuriose iniciatyvą reikia rodyti pačiam: sugalvoti verslo idėją, susirasti reikiamą informaciją ir nuspręsti, kokiomis priemonėmis ją įgyvendinti. Nepopuliari tarp studentų mokslinė meninė veikla.
5. Tyrimo rezultatai rodo, kad sėkmingiausiai fakultete ugdomas bendravimas valstybine kalba, sėkmingai lavinamas verslumas ir kūrybiškumas bei bendravimas užsienio kalba. Studentų nuomone, mažiausiai ugdomi socialiniai ir po-

litiniai gebėjimai ir gebėjimas mokytis. Apibendrinus tyrimo duomenis paaiškėjo, kad dauguma respondentų mano, jog fakultete inovacijos taikomos gana gerai. Daugiau kaip pusė apklaustųjų studentų mano, kad fakulteto kultūra skatina atvirą ir kūrybišką bendravimą.

6. Maždaug dešimtadalis fakultete apklaustųjų studentų planuoja kurti verslą iš karto po studijų, o trečdalis pirmiausia norėtų įgyti patirties ir vėliau kurti savo verslą. Apie 5 proc. apklaustųjų atsakė, kad verslo tikrai nekurs, o maždaug 40 proc. respondentų nurodė, kad nežino, ar norėtų kurti savo verslą. Studentai pateikė siūlymų, kaip efektyviau ugdyti studentų verslumą ir kūrybiškumą: daugiau imitacinių verslo žaidimų ir konkursų; pateikti daugiau tikslios informacijos, kaip verslą pradėti, o ne kaip valdyti; daugiau papasakoti apie pradinio kapitalo surinkimo galimybes, rengti daugiau susitikimų su sėkmingai plėtojančiais savo verslą verslininkais, daugiau praktikos įmonėse, mažinti konkuravimą ir skatinti bendradarbiavimą tarp grupės narių; rengti kūrybines komandines užduotis; daugiau diskutuoti, leisti labiau atsiskleisti studentams.

Literatūra

1. Amabile, T. M. (1990). Within you, without you: The social psychology of creativity, and beyond. Chapter in M. A. Runco & R. S. Albert (Eds.), *Theories of creativity* (pp. 61-91). London: Sage.
2. Augienė, L. (2004). Kūrybiškumo ugdymas aktyviaisiais metodais. *Žvirblių takas*, 6, 29-31.
3. Barevičiūtė, J. (2014). Pagrindiniai kūrybiškumo ir kūrybingumo aspektai šiuolaikiniuose humanitariniuose bei socialiniuose moksluose. *Filosofija. Sociologija*, 25, 19–28.
4. Baumol, W. J. (1990). Entrepreneurship: Productive, unproductive, and destructive. *Journal of Political Economy*, 98, 893–921.
5. Beresnevičius, G. (2010). Kūrybiškumo ir kūrybinio mąstymo edukacinės dimensijos. (Daktaro disertacija, Šiaulių universitetas, 2010).
6. Boettke, P. J. & Coyne, Ch. J. (2003). Entrepreneurship and Development: Cause or Consequence? *Advances in Austrian Economics*, 6, 67–88.
7. Chigunta, F. (2002). Youth Entrepreneurship: Meeting the Key Policy Challenges. Paper presented at the Youth Employment Summit, Civic Society Forum Agenda Conference, Alexandria, Egypt.
8. Darbo rinka ir technologinės naujovės [interaktyvus]. [Žiūrėta 2015-09-22]. Prieiga per internetą: <http://chamber.lt/LT/content/download/19257/637621/.../LT_APPROACH1.pdf>.
9. Drucker, P. F. (1985). *The Practice of Entrepreneurship, Innovation and Entrepreneurship Practice and Principles*. New York: Harper & Row.
10. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (2010). *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komi-*

